

РОЗРОБКА КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

© Ананьєва В.О., 2006

Розглянуто проблеми і напрями розроблення національної моделі розвитку України з сучасної політологічної платформи. Сформульовані основні положення ціннісно-нормативного базису концептуальної моделі і визначений механізм її реалізації засобами системної інтеграції.

The following article reviews problems and ways of research of the national model of Ukraine's development from today's politological platform. The main ideas are formulated for conceptual model and the mechanism of its fulfillment by the means of system integration is defined.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розроблення та вибір прийнятної концептуальної моделі розвитку будь-якої соціально-економічної системи завжди мало проблемний характер [1, 5, 7]. Будь-яка соціальна система – це унікальна модель виживання певного суспільства, у певній ситуації, за певних внутрішніх та зовнішніх умов. Мистецтво життя, мистецтво суспільної життєдіяльності – вчасно трансформувати чи змінювати старі моделі виживання на нові, найжиттєздатніші за нових змінних умов. Унікальність моделей виживання обумовлюється, з одного боку, вибором та адаптацією до своєї структури універсальних моделей (концепцій) виживання, напрацьованих людством та власним досвідом, а з іншого – збереженням власної своєрідності та унікальності. Обмеженість та відкритість, консерватизм та інноваційність, стабільність та динамізм є основними ознаками концептуального моделювання [1,2]. Пошук оптимальних умов життєздатності соціальної системи становить проблему формування унікальної моделі виживання. Життєздатність соціальної системи визначається її культурою – мистецтвом творити, трансформувати, вибирати й адаптувати концептуальні моделі виживання та існування.

Аналіз досліджень останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Соціальні системи, як відомо [5, 6, 7], характеризуються двома фундаментальними особливостями. Перша – їхня структура є досить складною та динамічно нестабільною, оскільки демократичні соціальні системи мають надзвичайно розгалужений і потужний механізм самоорганізації порівняно з механізмом прямого управління. Побудова механізму цілковито прямого раціонального управління соціальною системою в принципі неможлива. Неможливо поки ще до кінця збагнути природу і складність процесів самоорганізації. Навіть якби це і вдалося, то механізм управління має бути не меншої складності, ніж сама система. Виходить, як у тій казці: “побудуй щось, не відаючи що”. До того, чим більше зарегульована соціальна система, тим більша її ентропія, на думку А.С.Гальчинського, тобто невизначеність майбутнього стану, ймовірність вибуху, кризи чи навіть катастрофи [1]. Якими б жорсткими та сильними не були дії придушення процесів саморегуляції, всі вони з часом стагнують, стомлюються і слабнуть. Саме тому всі тоталітарні системи рано чи пізно розвалюються через те, що побудовані на жорстких засадах всеохоплюючого централізованого управління, які майже повністю ігнорують процеси самоорганізації.

Друга особливість – соціальні системи не мають явно вираженої глобальної мети. Якщо така мета і є, то вона настільки глибинно латентна щодо людського усвідомлення, що визначити її в поняттях раціональних знань поки що не вдається. Тим більше, що глобальну мету соціальної системи, як показав історичний досвід, неможливо задати (нав'язати) ззовні. Тому немає жодного

сенсу говорити про цілеспрямований розвиток соціальної системи, краще – про безперервний пошук моделей виживання в певний період за певних умов. Термін “розвиток” є сенс розглядати тільки в тому розумінні, що соціальні системи динамічно ускладнюються. Однак ускладнення не означає вдосконалення. Тому за критерій соціальної системи краще брати не ступінь розвитку, а ступінь стабільності за конкретних умов. У такому разі під “розвинутими” соціальними системами (країнами) доцільніше розуміти “стабільні” (а стабільні системи, як відомо [2,5] більш спрощені для моделювання).

Цілі статті. Цілями статті є пошук моделей виживання величезної концентрації й консолідації всього національного потенціалу, аби віднайти таку модель і розпочати її реалізацію. Замість цього ми маємо сотні партійних програм, проектів різних комісій і комітетів та обіцянок депутатів різних рангів.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Замість глобальної мети спостерігається справжнє розмаїття локальних цілей суспільства, які повсякденно перебувають у процесі переоцінки щодо їх набору, ієрархії та домінування. Іноді деякі з них набувають досить відчутної ваги. Так, нині молодій українській державі притаманні незалежність, національна свідомість, початки громадянського демократичного суспільства, які нещодавно мали майже нульове значення. Отже, соціальні системи – багатокритеріальні системи. Критерії народжуються, визначаються і відкидаються, як правило, самою системою. І тільки деякі з них задаються геоспільнотою. Та й то можуть бути сприйнятими або відторгнутими нею або можуть стати локальними критеріями чи лише простими обмеженнями. А при цьому на роль глобального критерію може претендувати надсистема, надсоціальна якість – ступінь стабільності соціальної системи за конкретних внутрішніх та зовнішніх умов.

Ситуація в Україні своєрідна не тільки тим, що треба негайно відшукувати нову модель стабільності, визначати шляхи виходу з кризи одночасно в трьох сферах життєдіяльності: духовній, соціальній та матеріальній, а ще й тим, що в усіх цих просторах одночасно відбуваються життєво важливі для України процеси [4, 6]:

- 1) становлення української державності;
- 2) утвердження національної свідомості;
- 3) побудова громадянського суспільства.

Іншим націям і народам на ці процеси історія відводила століття. Нам, аби долучитися до гурту цивілізованих суспільств, – лічені роки.

Постає справді доленосна для України проблема вибору з чотирьох:

- ✓ або семимильними кроками пройти послідовно всі класи “школи цивілізації”;
- ✓ або стрімко вийти на випередження і вскочити в поїзд прогресу, що вже давно рушив, і там уже, в тому потязі, долати щаблі “цивілізаційної грамотності”;
- ✓ або здати екстерном на “атестат цивілізаційної освіти”;
- ✓ або назавжди залишитися на останній партії цивілізації [6].

Хиткість нашого становища зумовлюється ще й тим, що всіма процесами треба вміло і тонко управляти, поєднуючи самоорганізацію з твердою спрямовуючою волею. Та, на жаль, усі три процеси не мають достатнього ідеологічного, теоретичного, енергійно-вольового, кадрового та фінансового забезпечення.

Ще одне пекуче роздоріжжя сучасної України полягає в альтернативі:

- або формувати річище загальнонаціональної ідеї (злагоди, консолідації, тобто моделі виживання), а в нього спрямовувати всі локальні потічки, якими така багата Україна;
- або очікувати, доки всі потічки, що течуть в будь-які напрямки, зокрема і під ворожим спрямуванням та наглядом, зіллються врешті-решт в одне могутнє річище.

Отож, образно кажучи, або спочатку рити Дніпро, а в нього спрямовувати всі потоки державності, національної свідомості та демократичності, або очікувати, доки Дніпро виникне сам собою. Другий варіант сумнівний, хоча й привабливий – спрацює демократичний принцип самоорганізації. Але може й не спрацювати. Локальні потічки можуть розтягнути Україну на окремі

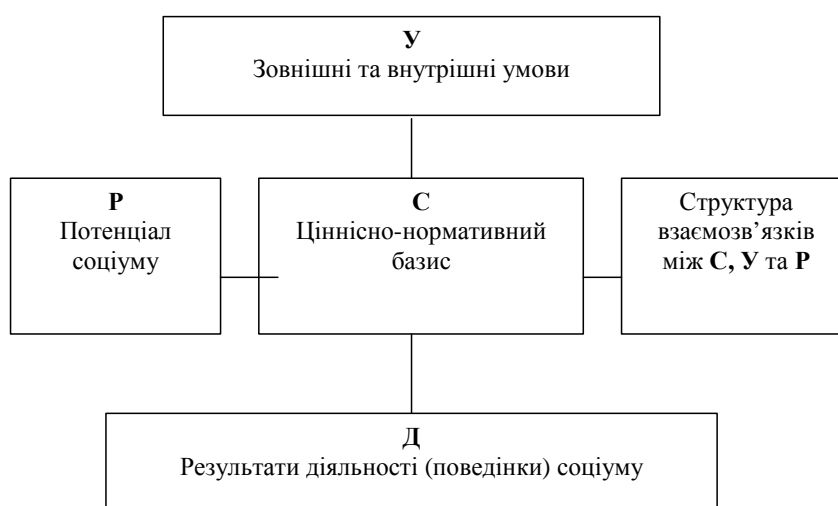
клапті. Але й у випадку, коли спрацює, може статися так, що нова ріка, можливо, й могутніша від Дніпра, увіллє нас своїми водами у Неву чи Москву-ріку [6].

Тому доцільно працювати саме з моделями виживання або варіювати, “розігрувати” сценарії майбутнього з засторогами, навіть з заборонами на деякі варіанти.

Чому саме концептуальна модель, а не програма чи проект? Модель повинна передувати їм. Модель має можливість широкого імітаційного варіювання сценаріїв та аналізу наслідків того чи іншого сценарію. Програма чи проект – це кінцевий продукт моделі, бо в них зафіксовані методи, ресурси, виконавці, строки тощо, в той час, як у моделі вони весь час варіюються, поки не будуть визначені їх найприйнятніші значення [3, 6].

Що розуміється під моделлю виживання? Схематично модель виживання можна зобразити у вигляді, зображеному на рисунку. Важливим механізмом концептуальних моделей виживання слугує оптимальне співвідношення між саморегуляційними та управлінськими процесами.

У той же час модель виживання має двоаспектне призначення. З одного боку, це імітаційно-ігрова модель для пошуку і вибору найвірогіднішого чи найдоцільнішого варіанта життєдіяльності за встановлених умов. З іншого, коли виконано вибір, розроблені проекти та програми, концептуальна модель слугує інструментом перевірки адекватності, корегування відхилень, і за тими ж відхиленнями, вона слугує інструментом пошуку нових моделей.

Узагальнена схема концептуальної моделі виживання [6]

У стабільному стані суспільства, як відомо [2, 3], переважає саморегуляція. У кризовому – управлінські, а подекуди й жорсткі регуляційні механізми. Оптимальне співвідношення між універсальним і унікальним гарантує стабільність, а сильна акцентація на унікальності приводить до знищення [4, 6].

Україна досить урізноманітна етносоціальними відмінностями регіонів. Тому не варто, на радянський кшталт, прагнути створення єдиної всеохоплюючої моделі життєдіяльності для всіх, а треба розробляти адресно-регіональні програми та проекти.

Інакше кажучи, модель виживання можна подавати у такому вигляді:

- ядро моделі – це ціннісно-нормативний базис життєсприйняття та життєдіяльності суспільства;
- енергія моделі виживання – національний потенціал, зокрема і інтелектуальний;
- механізми моделі виживання – вільний вибір людиною альтернатив організації власного життя;
- умови моделі виживання – свобода особи, право на приватну (інтелектуальну, матеріальну) власність, соціальний захист, вільний доступ до різних форм кредитування, контроль за діяльністю як за зовнішніх, так і за внутрішніх умов.

Не існує єдиної глобальної універсальної моделі виживання для будь-якої нації. Кожна нація виживає за власною унікальною моделлю, яку повинна постійно коректувати під змінні умови.

При цьому унікальна модель виживання складається з локальних універсальних моделей, напрацьованих наукою, досвідом і релігією людської спільноти [6].

Такими локальними універсальними моделями є:

- демократичне відкрите громадянське суспільство;
- ринкова економіка та соціальний захист населення;
- міжнародна система розподілу праці;
- демократична інтеграція націй, народів і держав;
- елітарна культура світової спільноти;
- принцип природоузгодженої людини;
- гуманістичний ціннісно-нормативний базис виживання геоспільноти.

Отже, формування концептуальної моделі виживання – це пошук ціннісно-нормативного базису стабільності, який підтримується зовнішніми і внутрішніми зумовленостями співжиття: етикою, правом, політикою та економікою.

Ціннісно-нормативний базис в цьому контексті представлений системою цінностей, норм, орієнтацій і заборон, зафіксованих у сфері права, політики, економіки, етики, культури, екології тощо [3].

Важлива роль відводиться національному потенціалу, який об'єднує:

- вольовий потенціал, дух народу – енергію потягу до життя;
- морально-етичний потенціал, душа народу – етико-естетичну енергетику, спрямованість якої виражена за віссю “добро-зло”;
- інтелектуальний потенціал – суму знань та досвіду щодо технологій політичної, соціальної, економічної, інженерно-технічної та екологічної життєдіяльності народу;
- матеріальний потенціал – ресурси трудові, техніко-технологічні, природні.

Отже, національний потенціал – це поєднання духовної, соціальної та матеріальної енергетики народу. Без повноцінності будь-якої з цих складових нація не має шансу на успішне виживання. Але вирішальним є вольовий потенціал, без нього інші не діють. Прикладом може бути багатовікова історія України [3]. І сьогодні шанс самоствердження полягає в тому, щоб вдалося зібрати воедино вольову енергетику народу та регенерувати, наростити й поєднати всі складові національного потенціалу. Разом з цим треба мати на увазі таке важливе явище, як інноваційний консерватизм, який діє супроти новому. Розглянемо структуру інтелектуального потенціалу:

- інтелектуально-інтуїтивна сфера – поєднання інтелекту та інтуїції;
- науково-теоретична сфера – супротив і боротьба теорій;
- операційна сфера – супротив і боротьба методик, технологій тощо;
- економічна сфера – супротив і боротьба прогнозу прибутків і ризику витрат;
- соціальна сфера – структурно-статусний супротив перетворення соціуму;
- психологічна сфера – новому чинять супротив глибинні чинники підсвідомості: архетипи, стереотипи і менталітет; це найконсервативніша сфера.

По-різному виявляє себе національний потенціал в умовах стабільності чи нестабільності. У період стабільності він більше схильний до універсальних моделей виживання, з пріоритетом інтелекту, раціонального, логічного. Нестабільність викликає ірраціоналізм поведінки, менталітет виходить з-під соціально-психологічного нормативного контролю.

Проблемою для України є відсутність цілісного ціннісно-нормативного базису стабільності [5, 6].

Свідомість українців наприкінці ХХ століття зазнала потужних ударів від глобальних зсувів, які розділили їх матеріальну, духовну і соціальну сфери життя на “до і після”. Це – Чорнобильська катастрофа, що підірвала міф “мирного атома”, а з цим і фізичне та соціально-психологічне здоров'я нації, яка навіки отруїла українські землі. Це – розпад російсько-радянської імперії, крах міфу загальної рівності та братства і повної опіки кожного і всякого з боку Центру. Це – кінець міфу про “світле майбутнє”, коли людство вичерпало свою фантазію, і за порожнім олімпом комуністичної ідеї залишилося згарище буденного життя.

Ці події викинули українця із залізної клітки стабільного радянського способу життя. Людина опинилася у вирі невизначеності і вибору, в невизначеному, хиткому, нічим не заповненому

просторі, де треба мати особисту волю до життя, власні орієнтири, особисту відповідальність і здатність робити вибір [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одним із можливих механізмів відтворення цілісної картини світу, ціннісно-нормативного базису духовної, соціальної та матеріальної сфер життя українського суспільства стає інтеграція.

Демократична інтеграція починається після того, як кожна людина, соціум чи держава пройдуть усі стадії вільного розвитку (економічну, ідеологічну, політичну та національної самостійності). Так відбувалася інтеграція Західної Європи до Європейського Союзу.

Головна біда (і одночасно більше проблема) України не в глибокій економічній кризі, а в духовно-вольовому гальмі, оскільки не вирішено, на якому ціннісно-нормативному базисі необхідно будувати державу і суспільство загалом, а значить якої стабільності необхідно прагнути.

Вирішенню саме цієї проблеми і повинно сприяти розроблення превентивної концептуальної моделі розвитку України як нормативного інтегрованого механізму, ідеї і пріоритети якого повинні бути встановлені національним суспільним розумом. Саме це питання і досліджуватиметься нами надалі.

1. Гальчинський А.С. *Кінець тоталітарного режиму, що далі?* // *Українські пропілеї*. 2003.– 140 с. 2. *Глобалізація і безпека розвитку: Монографія* / О.Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін.; керівник авторськ. кол. і наук. ред. О. Г.Білорус. – К.: КНЕУ, 2002. – 733 с. 3. Гоббс Т. *Левіафан* / Пер. з англ. – К.: Дух і Літера, 2004. – 606 с. 4. Павловський М.А. *Наш вибір. Відродження чи руйнація? Науковий аналіз та прогноз.* – К.: Техніка, 2003. – 48 с. 5. Павловський М. *Стійкість економічної системи – необхідна умова зростання добробуту* // *Універсум.* – 2002. – №1–2. – 11 с. 6. Саєнко Ю. *Україна: моделі виживання то проблема вибору* // *Універсум.* – 2002. – №1–2. – С.6–7. 7. *Wissmann, Matthias (Hg.). Die Soziale Marktwirtschaft – Thesen zur Gestaltung Deutschlands und Europas, Verlag Langen Müller/Herbig 2005.*

УДК 630*676.2

М.Т. Бець

Національний лісотехнічний університет України,
Інститут підприємництва та перспективних технологій
при Національному університеті “Львівська політехніка”

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНИХ РЕСУРСІВ ДЕРЖЛІСГОСПІВ В УМОВАХ НЕДОСТАТНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ

© Бець М.Т., 2006

Оцінено стан лісового господарства з огляду грошових потоків у сфері природокористування, розглянуто особливості формування фінансових джерел, методику визначення оптимальної структури оборотного капіталу за критерієм максимізації фінансової рентабельності, описана система здійснення аналізу оборотного капіталу та наведено приклад розрахунку оптимальної структури оборотного капіталу держлісгоспу.

Estimate state forestry economy for inspection money circulation in sphere natural use, look at peculiarities formation of financial source, in clauses the technique of definition of optimum structure of a working capital by criterion to a maximum of financial profitability is considered: the factors are studied which influence structure of a working capital, the system of realization of the analysis of a working capital is described and the example of account structure of a working capital is resulted of forestry

Постановка проблеми. Діяльність лісогосподарських підприємств як суб'єктів господарювання супроводжується протидією державної форми власності на природні ресурси та особливостями лісового господарства як дотаційного виду діяльності. Перероблення деревини